

Bádání o českých menšinách na Balkáně – staronové téma české slavistiky

Václav Štěpánek (Brno)

Abstrakt

Práce se zamýšlí nad aktuálními trendy slavistického bádání v balkanistických oborech. Jako významné téma v posledních dvaceti letech vidí bádání o českých menšinách na Balkánském poloostrově, zejména pak o původní zemědělské kolonizaci, která vytvořila dodnes životaschopné menšinové ostrovy v Chorvátsku (Slavonie), Srbsku (Vojvodina – Banát), Rumunsku (Banát) a částečně i v Bosně a Hercegovině. Přibližuje historii českého bádání o menšinách na Balkáně, určuje nové trendy v menšinovém bádání a přináší prakticky kompletní bibliografii zásadních prací s touto tematikou v posledních dvou desetiletích a v závěru pak určuje nové směry, které pro slavistiku bádání o menšinách nabízí.

Klíčová slova

slavistická studia; Česká menšina na Balkáně; Bibliografie prací o české menšině na Balkáně

Abstract

Research into the Czech Minorities in the Balkans – the Old-New Topic of Czech Slavic Studies

Submitted paper has been dedicate to the analysis the current trends taking place in Slavistics research within Balkanistics disciplines. In last twenty years the research on Czech minorities in Balkan peninsula occurred as a considerable topic, especially as for the original agricultural colonization, which established minority islets viable in Croatia (Slavonia), Serbia (Vojvodina – Banat), Romania (Banat), and partially Bosnia and Herzegovina, up to now. Paper describes the history of Czech minority research in Balkans, identifies new trends in minority research bringing practically complete biography of essential works dedicated to the above subject in last two decades. Paper's conclusion sets up new trends being offered to Slavistics by minority research.

Key words

Slavonic Studies; Czech Minority in the Balkans; Bibliography of Works about the Czech Minority in the Balkans

Český národ má díky nejrůznějším historickým peripetiím, ostatně jako mnoho dalších evropských národů, své menšiny, žijící za hranicí země. Vznikaly různě, k první velké vlně emigrace z českých zemí došlo, jak známo, po tzv. obnoveném zřízení zemském na konci dvacátých let. 17. století, kdy zemi opustili tisíce nekatolíků všech denominací. Po této vlně však v současnosti nacházíme již jen historické stopy. Za nejstarší masovou ekonomickou emigrační vlnu, jejímž důsledkem byl vznik dodnes živých menšinových společenství, proto můžeme označit až plánovanou kolonizaci území, jež habsburská monarchie znovuzískala na osmanské říši na počátku 18. století, tedy Slavonie, Sremu, Báčky a Banátu. Tyto historické země, které před tureckou invazí v první polovině 16. století tvořily součást Koruny svatoštěpánské, byly poté, co se zde habsburská správa definitivně upevnila, jakožto zvláštní korunní provincie podřízeny přímé správě vídeňské vlády, která vzápětí započala s rozsáhlými politickými, správními, hospodářskými a v neposlední řadě i náboženskými reformami. Na části tohoto území, bezprostředně hraničícího s osmanskou říší, přitom vznikl jakýsi sanitární „protiturecký“ kordon – Vojenská hranice – se zvláštním režimem. Jeho noví obyvatelé do válkou vyliďněných oblastí přicházeli se státní podporou nejprve z německých částí tehdejší Svaté říše římské, později však i z dalších oblastí habsburské monarchie. Na konci celého kolonizačního úsilí, od dvacátých let 19. století, osidlovaly tyto kraje také české a německé rodiny z Čech. Z Moravy bylo jen minimum příchozích. Všichni obyvatelé Vojenské hranice bez výjimky získali zvláštní status: na hranici totiž neplatila mnohá pravidla, jinde v té době v říši nedotknutelná. Nové obyvatelstvo, zpočátku převážně rolnického původu, bylo svobodné, zbavené poddanských povinností a roboty. Muži se ale za to až do vysokého věku museli jistou část roku pravidelně věnovat vojenským cvičením, aby byli schopni odrazit případný turecký útok. Za to však obyvatelé hranice platili nižší daně, při příchodu získávali výměry půdy, o nichž by se jim, vesměs chudým druhu a dálerozeným rolnickým synům či malým řemeslníkům, v původním domově ani nemohlo snít, na poměry v habsburské monarchii zde panovala poměrně velká náboženská svoboda, vojenský erár kolonistům pomáhal s budováním obydlí, v prvních letech získávali osadníci bezplatně osivo, dokonce i dobytek. To byly podmínky, pro které se na hranici odcházelo a pro které byli noví osadníci ochotni zapomenout i na to, že pokud by se sultánu či císaři záměnilo války, byli by první na raně útočících tureckých vojsk.

Přísně vzato není náš příspěvek nazván zcela správně, protože území, o nichž je převážně řeč, vlastně neleží na Balkánském poloostrově, tak, jak jeho hranice kdysi vytyčil srbský geograf a etnograf Jovan Cvijić, jehož závěry jsou v tomto směru dodnes v podstatě obecně přijímané.¹ Oblast však byla po staletí spjata s historickým vývojem sousedícího balkánského území a řadíme ji tak do balkánské kulturní sféry.²

Čeští kolonisté směřovali ve dvacátých letech 19. století nejprve do jihovýchodní, vcelice řídké osídlené oblasti jižního Banátu. Podotýkám, že neodcházeli do cizího státu,

1 Hranice poloostrova definoval ve svém kardinálním díle *La péninsule balkanique, géographie humaine*. Paris: Librairie Armand Colin, 1918.

2 Takto dotčené území pojímá např. významná bulharská historička a antropoložka působící na University of Illinois v USA Marija N. Todorova ve svém kardinálním díle *Imagining the Balkans* (New York: Oxford University Press, 1997, 2009).

jako ti, kteří se od konce padesátých let 19. století vydávali do tehdejšího carského Ruska a osidlovali tam oblasti Volyně a jižní Besarábie. Stěhovali se v rámci stejného státu, ale mimo země Koruny české, do zemí kulturně i geograficky zcela odlišných. Po letech usilovné práce v oblasti vznikla relativně velmi silná česká menšina, která na konci celého kolonizačního úsilí v polovině 19. století žila v celé řadě obcí, z nichž sedm bylo a dodnes zůstává etnicky čistě českých. Takto vzniklé poměrně kompaktní české osídlení ale bylo trianonskou smlouvou spolu s celým Banátem v roce 1920 rozděleno mezi dva nástupnické státy rakousko-uherské monarchie – Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (pozdější Jugoslávie) a Rumunsko. Toto rozdělení trvá do současnosti a v jeho rámci se tak, víceméně nezávisle na sobě, české osady dodnes vyvíjejí. Počet českých obyvatel Banátu léty přirozenou cestou vzrůstal a v první půli 20. století dosáhl téměř dvaceti tisíc! V současnosti je to ovšem již pouze zlomek tohoto počtu, v rumunské části Banátu jsou Čechů necelé tři tisícovky, v srbské pak méně než polovina české populace v Rumunsku.³ Životaschopnost menšiny v rumunské části Banátu ohrožuje především vystěhovalectví do „staré vlasti“, jehož první vlna propukla po skončení druhé světové války, kdy byli bývalí „hraničáři“ zváni k nové kolonizaci vyhlášených sudetských oblastí,⁴ druhá pak po pádu komunismu, kdy se Československo, resp. české země jevily českému obyvatelstvu v zemi zbídačené Ceaușescovou diktaturou jako velice přitažlivé místo pro život. Přežití české menšiny v srbské části Banátu, odkud vystěhovalectví v podstatě neexistovalo a neexistuje, naopak ohrožuje pronikání srbštiny jakožto příbuzného slovanského jazyka do všech sfér menšinového života a postupná asimilace českého živlu.

O něco později, v druhé polovině dvacátých let 19. století, začalo české obyvatelstvo, tentokrát i z Moravy, osidlovat také jiná území Vojenské hranice – Slavenskou a Charvátskou hranici v dnešní Slavonii, později, od 40 let se však usazovali i mimo Vojenskou hranici, především v okolí města Daruvaru, kam byli zváni na řídce obydlená území místní šlechtickou nobilitou. V těchto oblastech sice Češi založili pouze jednu čistě českou obec (dnešní Ivanovo selo),⁵ ovšem v desítkách dalších činili výrazně většinový etnický prvek. Počet Čechů v Charvátsku (tehdy ovšem v rámci Jugoslávie) dosáhl ve třicátých letech 20. století více než 30 tisíc, po druhé světové válce ovšem také z tohoto území, podobně jako z Rumunska, odchází kolonizovat československé pohraničí první velká reemigrační vlna. Svě pro odchod českých usedlíků ze Slavonie do „staré vlasti“ udělaly i události rozpadu Jugoslávie v první polovině devadesátých let 20. století, takže v současnosti žije v Charvátsku již jen necelých deset tisíc „krajanů“.⁶

Jako poslední odcházeli čeští kolonisté po rakousko-uherské okupaci Bosny a Hercegoviny, k níž došlo na základě ujednání Berlínského kongresu v roce 1878, také do této nové země (po anexi v roce 1908 korunní), kde v širším okolí města Banje Luky osídlili tři vesnice. Je přitom zajímavé, že většina těchto českých osadníků nepřišla do Bosny

3 SVOBODA, Jaroslav: *Z historie českého osídlení*. Viz <http://www.mzv.cz/bucharest/cz/krajane/historie.html>.

4 O tom zejména VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, a některé další jeho texty, uvedené dále v této práci.

5 O příchodu Čechů na území dnešního Charvátska více viz MIRKOVIĆ, Dragutin J.: *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, 1968.

6 Viz např. *Česi u Hrvatskoj*. https://sh.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesi_u_Hrvatskoj.

z českých zemí, ale z ruské Volyně, kam směřovala česká kolonizační vlna od počátku sedesátých let 19. století na pozvání ruských úřadů. Mnozí tam ovšem nebyli spokojeni s místní guberniální správou, zejména však s tím, že po jisté době začaly ruské úřady nutit české kolonisty ke konverzi k pravoslaví. Desítky rodin tak Volyni opustily (mnohem více jich ovšem přes všechnu nepřízeň zůstalo), využily nábora rakousko-uherské správy Bosny a Hercegoviny a odstěhovaly se mezi lety 1894–1896 do této země.⁷

Tisíce Čechů se dostaly do Bosny a Hercegoviny po její okupaci také jako úředníci či policisté, četníci nebo vojáci,⁸ český živel na Balkáně byl posilován i pronikáním sílicího českého kapitálu na slovanský jih – do charvátských zemí či do Srbska, kde vznikaly kolem zakládaných pivovarů či cukrovarů české zaměstnanecké kolonie.⁹ Všichni tito přistěhovalci se však postupně, zejména v nových podmínkách po první, především ale po druhé světové válce buďto „rozplynuli“ a asimilovali v okolním jihoslovanském etnickém moři nebo již dříve, po splnění svých úkolů či podnikatelském neúspěchu (i takové byly, byť těch úspěšných bylo mnohem více), odešli zpět do staré vlasti.

Typický příklad úspěšného a masového českého kulturního a hospodářského pronikání na Balkán poskytují dějiny obnoveného bulharského státu po zmiňované již rusko-turecké válce a Berlínském kongresu. V nové zemi na mapě Evropy chyběli vzdělání Bulhaři, kteří by mohli zaujmout místa v úřednickém aparátu, školství, rozvíjet kulturní zařízení či pozvednout zaostalý a na bázi spíše řemesel fungující bulharský průmysl. Nejspíše stovky Čechů tak v Bulharsku nalézaly místo ve školách, staly se zakladateli nejrůznějších bulharských uměleckých či vědních oborů, rozvíjely nové průmyslové podniky. Přínos Čechů byl v různých oblastech bulharského společenského života natolik významný, že se pro něj v Bulharsku často užívá označení česká kulturní invaze!¹⁰ Nešlo však, a ani nemohlo jít o pravou kolonizační vlnu, která by, jako tomu bylo v případě zemědělských kolonizací Banátu, Slavonie a Bosny, vytvořila životaschopné české ostrovy. Mnozí z těchto příchozích sice v Bulharsku strávili celý život, mnozí však své bulharské působení po čase ukončili. Trvalou památkou na působení Čechů v Bulharsku tak není česká menšina, ale kulturní dědictví, které po sobě zanechali.¹¹

7 O tom více viz POPOVIĆ, Stojanka: *Govor dvaju čeških naselja u Bosni (Nova Ves i Mačino Brdo)*. Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, 1967. I skutečnost cílené kolonizace zejména bosenského území zároveň svědčí o tom, že habsburská monarchie od počátku okupace Bosny a Hercegoviny rozhodně nezamýšlela vrátit území sultánovi.

8 Viz např. DOROVSKÁ, Dagmar (ed.): *František Valoušek: Vzpomínky na Bosnu. Vzpomínky moravského četníka v Bosně (1902–1918)*. Brno: Albert, 1999.

9 NEČAS, Ctibor: *Balkán a česká politika. Pronikání rakousko-uherského imperialismu na Balkán a česká buržoazní politika*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972; týž: *Na prahu české kapitálové expanze*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987.

10 ZEMAN, Pavel: *Religiozita českých migrantů v Bulharsku z řad inteligence*. Porta Balkanica, 2014, č. 2, s. 26.

11 Působením Čechů v Bulharsku se zásadním způsobem věnoval a věnuje bulharský etnolog Vladimír PENČEV. Viz např. jeho monografie *Po serpentínách sebezpoznaní a poznání toho druhého. Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: Fakulta humanitních studií UK, 2012, kde je také jeho vyčerpávající bibliografie zabývající se tímto tématem; dále např. sborníky *Čechi v Bělgariji: roljata na češkoto prisěstvie v bėlgarskoto nacionalno vžvražđane*. Sofija: Valentin Trajanov, 2009; *Čechi v Bělgariji. Istorija i tipologija na edna civilizatorska rolja I.–III*. Sofija: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“, 1995–1999; ČERNÝ, Marcel – GRIGOROV, Dobromir (eds.): *Úloha české inteligence ve společenském životě Bulharska*

V podstatě tedy na Balkáně vytvořilo životaschopné kolonie výhradně české zemědělské obyvatelstvo. Je tak zřejmé, že vlastní inteligence mezi balkánskou českou menšinou byla omezená pouze na učitelstvo, popř. na kněze, kteří ovšem až do nedávné doby nepocházeli z vlastního menšinového prostředí, ale přicházeli jako duchovní pastýři vyslaní z českých zemí. I mezi učiteli a kněžími se ale již v 19. století našli lidé, kteří začali zkoumat podstatu kolonizace a příchodu svých předků na tato území. Takovéto práce jsou pochopitelně spíše kronikářského ducha, nicméně dodnes představují důležitý pramen k poznání počátků vzniku českých menšin. Tím spíše, že jejich autoři v líčení kolonizačních počátků vycházeli vesměs z vyprávění ještě žijících pamětníků.¹² Banátská menšina ale, vzhledem ke své roztržiténosti, ze svého středu nevygenerovala historika či badatele, který by se dokázal věnovat různým aspektům české kolonizace tohoto území. Z řad menšiny slavonské, žijící v příznivějších podmínkách, navíc v blízkosti velkých měst, a ostatně také díky její relativně velké početnosti a především vždy dobře organizované školské a osvětové činnosti, naopak vyšla celá řada badatelů, přibližujících nejrůznější aspekty jak historických okolností kolonizace, budování sídel či úsilí o zachování české identity, tak představujících recentní aspekty českého menšinového života. Slavonští Češi měli a mají své historiky¹³ a i v současnosti z jejich řad vycházejí hodnotné práce o dějinách

po jeho osvobození. Praha: Velvyslanectví Bulharské republiky v ČR, 2008 atd. Dobrou bibliografii prací o českém faktoru v Bulharsku sestavil ve své rigorózní práci *Česká inteligence v Bulharsku v letech 1878–1885 na příkladu českých učitelů ve Východní Rumélii* (Rigorózní práce Ústavu slavistiky FF MU v Brně, dostupné na http://is.muni.cz/th/180501/ff_r/) mladý historik Pavel Zeman, který se problematikou „české kulturní invaze“ do Bulharska v poslední době intenzivně zabývá. Viz např. jeho práce *Českte učitelé v Iztóčna Rumelija i technija prinos za učebnoto delo sled Osvoboždenieto*. In: Paisievi četenija. Ezikoznanije. Naučnitrudove, tom 50, kn.1, sb. B., Plovdiv 2012, s. 588–601; týž: „*Cítím se být v Orientu*“. *Pohled Čechů na život v bulharských městech na konci 19. století*. In: Podoby a proměny města ve slovanských a vybraných neslovanských kulturách, literaturách a jazycích. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 91–106; *Sledosvobozdenska Balgarija v spomenite na češkija učitel Antonin Šourek*. In: Ezici i pametta v literaturnija tekst. Veliko Tarnovo: Faber, 2014, s. 48–55; týž: *Čeští učitelé na gymnáziích v Bulharsku v letech 1878–1912*. In: Mladá slavistika: současné trendy ve výzkumu slovanských literatur, jazyků a kultur. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 147–162; týž: *Časopis „Čechoslovenský obzor – Českoslovaški obzor“ jako pramen pro studium české menšiny v Bulharsku na konci 19. a začátku 20. století*. In: Jubileen sbornik 20 godini „Bochemija klub“. Sofija: Paradigma 2015, s. 280–289. Viz také VALÁŠKOVÁ, Naďa: *Češi a Slováci v Plovdivu – historie a současnost*. Český lid 98, 2011, č. 4, s. 414–415.

- 12 Nejstarší z nich, farní kronika Gerniku, největší české obce ležící dnes v rumunské části Banátu, pochází z pera gernického kněze Františka Unzeitiga, který ji začal psát v roce 1853. F. Unzeitig přišel do obce v roce 1850 z České Třebové. Kronika je ovšem psána německy (*K. K. Illirisch-Banater Grenzregiments No 14, Csanader Dioces, Oravitzer Diakonats Gedenk-Buch der Pfarre Weitzenried, 1853*, uloženo na farním úřadě v Gerniku). Kroniky ze srbských banátských obcí Českého Sela – pův. Ablianu či Fabianu (*Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Ablianské zřízené... leta Páně 1868*, v soukromém držení v Českém Selu) a z Kruščice z roku 1890 (*Pamětní kniha pro obyvatele české obce Kruščické zřízená... leta Páně 1890*, v soukromém držení v Belé Crkvi), jakož i školní kronika nejstarší české kolonizační obce, Svaté Heleny (SCHLÖGL, Jindřich: *Školská kronika*, v soukromém držení ve Sv. Heleně), pak založili místní učitelé v šedesátých až devadesátých letech 19. století.
- 13 Nejvýznamnějším z nich byl Josef Matušek (1920–2003), který vydal řadu publikací přibližujících českou kolonizaci slavonského území a také dějiny jednotlivých kolonizačních obcí. Uvádíme zde alespoň syntézy *Dvjesto godina zajedno – Dvě stě let pospolu* (Daruvar: Jednota, 1991) a *Češi v Chorvatsku* (Daruvar: Jednota, 1994). Velice plodným regionálním historikem české menšiny v Charvátsku je v současnosti Václav Herout (1943), jenž mj. přiblížil rekolonizační procesy po druhé světové válce (*Reemigrace Čechů z Chorvatska 1945–1949*, Daruvar: Jednota, 2010), a sepsal celou řadu publikací o jednotlivých českých obcích v Char-

i etnografii české menšiny ve Slavonii, vydávané menšinovým nakladatelstvím *Jednota* sídlícím v Daruvaru, které také zajišťuje pravidelné vydávání stejnojmenného týdeníku!

A jaká je a byla percepce českých menšin na Balkáně v objektivu slavistického bádání v mateřské zemi? Mohli bychom samozřejmě hovořit již např. o prvním oficiálním historiku rakouské vojenské hranice Františku Vaníčkovi, penzionovanému gymnaziálnímu profesoru z Osijeku, jehož čtyřdílné *Specialgeschichte der Mlilitärgrenze aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft* (Wien, 1875) jsou vlastně jakousi komentovanou edicí pramenů k dějinám vojenské hranice. O vývoji českého osídlení však podává Vaníček zprávy pouze kusé, jednalo se ostatně v rámci celé Vojenské hranice o záležitost poměrně marginální, Vaníčka, typického představitele státního loajálního rakouského školství a pozitivistického historika, bychom navíc jen stěží mohli označit za badatele slavistického zaměření. Prvním slavistou, který se okrajově zajímal o českou menšinu v této oblasti, byl profesor vídeňské univerzity Alois Vojtěch Šembera (1807–1882) v článku *Mnoho-li je Čechů, Moravanů a Slováků*.¹⁴ Článek je ovšem pouze orientační a představuje víceméně pouze komentovanou konskripci obyvatelstva v Uhrách z roku 1869. Podobný charakter mají i některé další příspěvky „cestovatelského rázu“ z konce 19. století.

Soustavnější práce na poznávání historie osídlení a života Čechů na Balkáně se tak začínají v českém prostředí objevovat až po vzniku nového československého státu a jsou víceméně spojeny se sborníkem Národní rady československé *Naše zahraničí* (vycházel v letech 1920–1931), v němž v průběhu dvacátých let 20. století publikovali o balkánských Česích zásadnější studie prakticky všichni, kdo se tímto tématem jakkoli zabývali. Významným podnětem pro další bádání o české kolonizaci se stalo založení Československého ústavu zahraničního, do jehož čela byl postaven JUDr. Jan Auerhan (1880–1942), přední československý statistik a odborník na menšinová práva, který se českými menšinami, jejich historií, kulturou, vztahem k rodné vlasti apod. zabýval jako spolupracovník tehdejší Národní rady české již před první světovou válkou. Směrodatné byly především jeho publikace *Čechoslováci v Jugoslávii, v Rumunsku, v Maďarsku a v Bulharsku* (Praha, 1921) a *Československá větve v Jugoslávii* (Praha, 1930). První z nich je vlastně souborem článků, které Auerhan vydal před první světovou válkou, kdy také podnikl ke krajanům do jihovýchodní Evropy výzkumnou cestu.¹⁵ Na druhém místě jmenovaná kniha je pak doposud nekomplexnějším dílem, věnujícím se české a slovenské menšině v Jugoslávii jako celku. Autor v něm podává jak geografický obraz oblastí, v nichž obě menšiny žily, tak nejruznější statistické údaje, zabývá se historií českých a slovenských obcí i původem kolonistů, jejich náboženským, kulturním i hospodářským životem, popisuje školství a v neposlední řadě zevrubně analyzuje jemu nejvlastnější problematiku¹⁶ – totiž men-

vátsku či osvětlil dějiny různých českých spolků.

14 Časopis Muzea Království Českého, 1876, s. 393–409.

15 Nejvýznamnější z nich jsou studie otištěné v Pokrokové Revui: *České osady v bývalých jižních Uhrách* (4/1908) a *České osady v bývalých jižních Uhrách dle sčítání z r. 1910* (10/1914). K nim je ve sborníku přiřazena také spíše cestopisná práce *Českými osadami v jižních Uhrách*, která vyšla až po válce v Časopise turistů (31/1919).

16 Menšinovými právy a poměrem evropských států k menšinám a poměru menšin ke státu se Auerhan zabýval např. v monografii *Jazykové menšiny v Evropě* (Praha: Revue Nové Čechy, 1924), menšinami původem z Československa pak v práci *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí (Národnostní poměry,*

šinová práva v Jugoslávii i z nich vyplývající poměr českého a slovenského obyvatelstva k jugoslávskému státu i k převažujícímu srbskému a charvátskému etniku. Autor se podrobně zabývá zejména českými osadami ve Slavonii, gros své pozornosti ale soustřeďuje na slovenskou menšinu ve Vojvodině,¹⁷ která v době vzniku díla byla československou menšinou v Jugoslávii nejpočetnější, a která i v současnosti ve Vojvodině svým téměř šedesátitisícovým etnickým korpusem tvoří nezanedbatelný národnostní element. Česká menšina v Banátě, i vzhledem k její malé početnosti, byla v Auerhanově monografii pojednána pouze zcela okrajově

Druhá světová válka pochopitelně výzkumům na poli českých národních menšin na-prosto nepřála. Politické události poválečné, kdy docházelo ke kolizím mezi československým úsilím přivést do „staré vlasti“ co nejvíce repatriantů, kteří by mohli kolonizovat sudetská území vyliďněná po vyhnání Němců, a naopak snahou jugoslávské a rumunské vlády nedopustit další odliv svého obyvatelstva a tak vlastně ještě zvětšit i tak na celkové evropské poměry obrovské válečné demografické ztráty obou zemí,¹⁸ a zejména postupné zhoršování vztahů mezi Jugoslávii a Sovětským svazem a jeho satelity – a tedy i Československem – které byly po odsuzujících rezolucích Informačního byra komunistických a dělnických stran v roce 1948 zcela zmrazeny, pak samozřejmě bádání o českém menšinovém živlu na Balkáně zcela znemožnily.

Postupné oteplování politického klimatu, které nastalo po „destalinizačním“ XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956, spojené s pracným znovunavazováním zpřetrhaných československo-jugoslávských vztahů, pak na počátku šedesátých let 20. století umožnilo provést pracovníkům Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd z Prahy na území jugoslávského i rumunského Banátu a ve Slavonii soustavný etnografický průzkum českých obcí. V rámci tohoto projektu byla zkoumána jak hmotná, tak duchovní kultura a folklor českých osad, došlo i na jazykovědná bádání. Výstupem z těchto terénních prací byla celá řada článků a studií, publikovaná v následujících dvaceti letech jak v národopisných periodikách (Český lid, Národopisný věstník československý), tak také v konferenčních sbornících a jiných časopisech. Stavební vývoj a kultura bydlení v českých obcích bývalé Jugoslávie tak jsou z etnografického hlediska důkladně zdokumentovány ve studiích Josefa Vařeky.¹⁹ Duchovní a hmotné kul-

v nichž žijí, a vztahy, které je poutají k staré vlasti). Praha: Orbis, 1935.

- 17 V době královské Jugoslávie ale nebylo území Vojvodiny kompaktním celkem, jako po druhé světové válce, kdy tvořilo autonomní oblast v rámci Srbska, nýbrž bylo rozděleno mezi dvě jugoslávské územně-správní jednotky, Dunajskou a Sávskou bánovinou.
- 18 Těmto procesům se v pozdější době věnovala řada badatelů, zejména pak, jak jsme uvedli již výše, Jaroslav Vaculík. Viz jeho práce *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945–1950*. Brno: Masarykova univerzita, 1993; *Balkánští Češi a Slováci a jejich poválečná reemigrace*. In: *Slovenské historické studie*. Jinočany: H & H, 1994, s. 112–134; *Poválečná reemigrace balkánských Čechů a Slováků*. In: *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca 4*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 207–214; *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945–1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001; *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita, 2002 aj. Dále např.: ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005; SLEZÁK, Lubomír: *Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno: Blok, 1978 aj.
- 19 Viz např. *Kulturní společenství a diferenciacie v lidovém staviteľstvi českého jazykového ostrova na území jižního*

tuře českých osadníků v rumunském Banátu se věnoval časopis *Český lid* v roce 1962 a 1963.²⁰ Obecnějšími otázkami spjatým s procesy akulturace české menšiny v Banátě se zabývala Iva Heroldová.²¹ Filologické otázky spojené se zachycením recentních proměn českých dialektů banátských osadníků a procesy jejich transformace v rumunském a srbském prostředí v dílčích studiích otevírali Josef Skulina²² a Slavomír Utěšený,²³ zatímco filologická bádání mezi českou menšinou ve Slavonii a v Bosně prováděli srbsští lingvisté Dragutin Mirković a Stojanka Popovičová.²⁴

Zdálo by se, že po roce 1989 dostane bádání o českých menšinách nový impuls. Rozbíhající se výzkumy však přerušily krvavé události ve Slavonii a v Bosně, související s rozpadem socialistické Jugoslávie, jichž se bohužel slavonských a bosenských Čechů byli nuceni stát přímými aktéry. Embargo uvalené na Srbsko (respektive Svazovou republiku Jugoslávii, jakousi zbytkovou Jugoslávii, tvořenou federací Srbska s Černé Hory) v roce 1992 podstatně znemožňovalo studijní pobyty i v této zemi, a proto se zájem badatelů soustředil především na české osady v rumunském Banátu. Brzy po skončení rozpadových válek v Jugoslávii ale byla obnovena i bádání na charvátském, bosenském a srbském území. Dalo by se dokonce říci, že počet prací, které vyšly od druhé poloviny devadesátých let 20. století, výrazně převyšil celou produkci, zveřejněnou od počátků menšinových bádání o Čechách na Balkánu od konce 19. století do začátku devadesátých let 20. století.

Problematika české menšiny v rumunské části Banátu přitahovala zájem badatelů vždy nepoměrně více než na zbytku „českého balkánského kolonizačního prostoru“, neboť si zde český živel, jak díky poměrné izolovanosti svých sídel, tak vzhledem k tomu, že jeho vesnice byly obklopeny majoritním neslovanským rumunským etnikem,²⁵ zachoval, na rozdíl od Čechů žijících v srbské části Banátu, značnou svébytnost. České obyvatelstvo je zde také daleko početnější a navíc vzhledem ke specifikům tamějších poměrů zůstaly osady v horách dlouho vzdáleny civilizačními ruchy druhé poloviny 20. století a zacho-

Banátu. Národopisný věstník československý, 1973–1974, č. 8–9, s. 53n; Der Anpassungsprozess im Bauernhaus der tschechischen Sprachinsel im jugoslawischen Banat. Etnologia slavica, 1976–1977, č. 7–9, s. 61n.; Češi v Jugoslávii. Otázky studia hmotné lidové kultury. In: Češi v cizině 1/1986, s. 121n.; Proces akulturace v lidovém stavitelství českých vesnic na území Jugoslávie. In: Češi v cizině 2/1987, s. 233n.

20 Zde byly zveřejněny tyto studie: (red.): *Kultura rumunských Čechů. Český lid* 49, 1962: SCHEUFLER, Vladimír – SKALNÍKOVÁ, Olga: *Hmotná a duchovní kultura* (s. 145–160); JECH, Jaromír: *Lidové povídky* (s. 161–172); KARBUSICKÝ, Václav: *Písňový a hudební folklór* (s. 173–184); SKALNÍKOVÁ, Olga – SCHEUFLER, Vladimír: *Základy hmotné a duchovní kultury českých kovozemědělských obcí v rumunském Banátě. Český lid* 50, 1963, s. 332n.

21 HEROLDOVÁ, Iva: *Některé poznatky z etnografického průzkumu u jugoslávských Čechů. Slováci v zahraničí* 6, 1980, s. 87–96 táz: *Etnická a etnografická problematika českých enkláv na Balkáně. In: Studia balkanica bohemoslovaca* 2, 1976, 204–216; táz: *K otázce charakteru duchovní kultury banátských Čechů. Národopisný věstník Československý* 8–9, 1973–1974, s. 29n.

22 *Banátská čeština. In: Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity, A25/26, 1977–1978, s. 157–163.*

23 *O posrbšlování kruštické češtiny v jugoslávském Banátě. Naše řeč* 53, 1970, č. 3, s. 139n.

24 Srov. díla uvedená v pozn. 5 a 7.

25 V etnicky pestré rumunské části Banátu ovšem žije i početné srbské, slovenské, maďarské a také německé obyvatelstvo, většina českých obcí je však obklopena osídlením rumunským, pouze někde přicházejí dnešní čeští osadníci do styku také se srbským obyvatelstvem, což se částečně projevuje na slovních výpůjčkách či syntaktických konstrukcích.

valy se v nich četné archaismy jak hospodářské, tak jazykové, zvykoslovné a jiné. Ostatně právě tato skutečnost vedla četné badatele a také turistické agentury k jakési idylické konstrukci obrazu „českého“ rumunského Banátu coby místa hledání autentické, tradiční české, nezkažené kultury, k idealisticky zobrazovanému prostředí horského Banátu a v něm žijícího českého obyvatelstva v kulisách autentické staročeské architektury, zvyků a rituálů. Na tento v podstatě „neokolonialistický“ přístup jak české vědy, tak turistických návštěvníků ve vztahu k české menšině v rumunském Banátě poukázal velice objektivně v recentní studii etnolog a historik Michal Pavlásek.²⁶

Pozornost věnoval rumunským krajanům zejména sborník *Češi v cizině*, vydávaný Ústavem pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd v Praze (od roku 1999 přejmenovaným na Etnologický ústav Akademie věd České republiky), v němž byly zveřejněny studie zevrubně zkoumající zejména etnografický vývoj Čechů v rumunské části Banátu. Výsledky svých dřívějších výzkumů zde zobecnili a konfrontovali s novými poznatky badatelé starší generace, kteří se zúčastnili již projektů v první půli šedesátých let 20. století (Jaromír Jech, Vladimír Scheufler, Olga Skalníková, Josef Vařeka). Zásluhou Mileny Secké se v tomto sborníku dočkala poměrně detailního zpracování i otázka historického vývoje české kolonizace v této oblasti, uvedená zde samozřejmě v kontextu etnologického bádání.²⁷ Je zajímavé, že historiografie či etnografie zemí, v nichž české kolonie žijí, většinou menšinovým problémům nevěnují příliš pozornosti. Také rumunská historiografie se českou kolonizací blíže nezabývala, pokud jde o práce etnografické, je nutno z poslední doby zdůraznit zejména monografii Nicolae Dolăngy *Țara Nerei* (București, 1995), v níž si autor mj. všímá vzájemného ovlivňování jednotlivých lidových kultur v rámci mnohonárodnostního prostředí rumunského jižního Banátu. Výjimku z výše uvedeného pravidla tvoří ovšem obsáhlá syntéza českého osídlení v Rumunsku etnologického rázu s výrazným historickým přesahem, již vydal v českém překladu v roce 2013 Desideriu Gesce (*Historie českých komunit v Rumunsku*, Praha, 2013), autor ovšem příbuzensky spjatý s českým prostředím rumunského Banátu.²⁸

Česká menšina v srbské části Banátu, nepřilíš početná a vzhledem k okolnímu větší novému slovanskému srbskému živlu v posledních desetiletích i daleko náchylnější k asimilaci, stála vždy poněkud stranou zájmu českých badatelů. V celkovém přehledu vývoje české kolonizace Banátu prakticky chyběla hlubší analýza historického vývoje českého

26 Viz *Allochronismus, orientalismus a balkanismus: produkce koloniálních praktik ve vztahu ke krajanům v rumunském Banátu*. In: TUMIS, Stanislav – NYKL, Hanuš (eds.): *Prekolonialismus, kolonialismus a postkolonialismus. Impéria a ti ostatní ve východní a jihovýchodní Evropě*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015, s. 85–108. Částečně již je tento motiv zapracován i v jeho studii *Přítí stanice Národní. Nastupovat! Studie o politice krajanství*. In: *Balkán a nacionalismus. Labyrintem nacionální ideologie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2012, s. 104–133.

27 JECH, Jaromír – SECKÁ, Milena – SCHEUFER, Vladimír – SKALNÍKOVÁ, Olga: *České vesnice v rumunském Banátě*. In: *Češi v cizině 5*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, 1992; SECKÁ, Milena: *Češi v rumunském Banátu*. In: *Češi v cizině 8*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1995; SECKÁ, Milena: *Češi v Rumunsku*. In: *Češi v cizině 9*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996.

28 V knize je také uvedena bibliografie prací o českém osídlení rumunského Banátu, podrobnou bibliografii vydal v řadě doplňovaných vydání Zdeněk Salzman, z nichž poslední vyšla v roce 2004 (*Bibliografie prací o rumunských Čechích a Slovácích*. *Češi v cizině*, 2004, č. 12, s. 144–176).

osídlení této části Banátu. V rámci širěji koncipované práce *Vystěhovalectví do jihovýchodní Evropy* jí věnovala pozornost Iva Herodlová,²⁹ která se dílčími aspekty historického vývoje této oblasti zabývala i ve svých dřívějších výše uvedených studiích. Počátky české kolonizace dnes srbského jižního Banátu se pak pokusil v několika dílčích studiích na základě archivního výzkumu nově osvětlit Václav Štěpánek.³⁰ Se shrnutím problematiky české menšiny v srbském Banátě pak přišla Jana Pospíšilová, která také v místě prováděla dílčí etnologické výzkumy.³¹

Nový impuls vnesli do bádání o menšinách na Balkáně antropologové Marek Jakoubek a Zdeněk R. Nešpor, kteří přišli se zajímavými teoriemi o náboženském původu kolonizace nejstarší české osady v jihovýchodní Evropě, totiž jihobanátské Svaté Heleny (dnes v rumunské části). Podle jejich názorů se tam měla ještě před masovou českou kolonizací dvacátých let 19. století usídlit skupina tzv. blouznivců, tedy lidí, kteří po vydání tolerančního patentu v roce 1781 nenašli ukotvení v žádné z povolených evangelických denominací a kteří byli v několika prvních letech po vydání patentu skutečně posíláni z trestu na Vojenskou hranici, zejména do Sedmihradska.³² Bádání v archivních pramelech ovšem zatím tyto bezesporu apartní teorie nemohou bezesbytku potvrdit, nicméně série studií obou výzkumníků (v některých případech spolu s Martinou Hornofovou) vyvolaly vlnu nového a oživeného zájmu o menšinovém bádání vůbec, dodaly mu také do té doby opomíjenou, nicméně pro život krajanských komunit neobvyčejně důležitou komponentu náboženskou a rozproudily i diskuse na stránkách odborných časopisů.³³ Velice zevrubně byla v souvislosti se zmíněnou teorií v poslední době prozkoumána právě M. Jakoubkem a jeho manželkou Lenkou Budilovou sekundární česká kolonizace v severozápadním Bulharsku, kde banátští svatohelenští nekatolíci, nespokojení s nábo-

29 In: *Češi v cizině* 9, Praha 1996, s. 67–91.

30 Např. *Mizející menšina. Historie a současnost českého osídlení v srbském Banátě*. Národopisná revue 13, 2003, č. 1, s. 3–10, zejména ale v rozsáhlé historické studii *Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku*. In: HLADKÝ, Ladislav – ŠTĚPÁNEK, Václav a kol.: *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. Brno: Matice moravská ve spolupráci s Maticí srbskou, 2005, s. 73–101). Také srbsky psaná práce *Počeci českog naseljavanja južnog Banata*. Sveske (Pančevo) 13, 2002, č. 62–63, mart 2002, s. 191–197.

31 POSPÍŠILOVÁ, Jana: *Zur Ethnologie der tschechischen Minderheit in Serbien (Vojvodina)*. In: *Der Fremde als Bereicherung*. Frankfurt am Main, 2010, s. 117–124.

32 NEŠPOR, Zdeněk R.: *Banátští Češi jako potomci tolerančních sektářů*. *Religio* 7, 1999, č. 2, s. 129–144; NEŠPOR, Zdeněk R. – HORNOFOVÁ, Martina – JAKOUBEK, Martin: *Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první – Počátky Svaté Heleny*. In: *Lidé města / Urban People* 2, 1999, s. 66–88; *Část druhá – Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce*. In: *Lidé města / Urban People* 4, 2000, s. 112–141; *Část třetí – Vojvodovo, obec denominačního typu*. In: *Lidé města / Urban People* 5, 2001, s. 62–86; *Část čtvrtá – Religiozita veemigrantů. Závěry*. In: *Lidé města / Urban People* 8, 2002, s. 85–104; JAKOUBEK, Marek NEŠPOR, Zdeněk R.: *Nové poznatky o českých osadách v Banátu a v Bulharsku*. *Homo bohemicus* (Sofie) 3, 2003, s. 54–59; NEŠPOR, Zdeněk R.: *České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium*. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 2, s. 245–284.

33 Nejvýraznější změna názorů na tyto teorie proběhla mezi Michalem Pavláskem a oběma badateli na stránkách časopisu *Český lid*. Viz PAVLÁSEK, Michal: *Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku*. *Český lid* 97, 2010, č. 4, s. 363–382; NEŠPOR, Zdeněk R. – JAKOUBEK, Marek: *Dvě hypotézy o původu nekatolíků z řad banátských a bulharských Čechů*. *Český lid* 98, 2011, č. 1, s. 73–79; PAVLÁSEK, Michal: *Minulost svatohelenských nekatolíků v zajetí výkladových schémat a povahy porozumění*. *Český lid* 98, 2011, č. 1, s. 81–88.

ženským vývojem ve své obci, založili po vytvoření Bulharského knížectví (1878, v roce 1885 spojeno s tzv. autonomní oblastí Východní Rumélie) na přelomu 19. a 20. století vlastní obec Vojvodovo. Žádná jiná kolonizační obec nebyla tak dobře prozkoumána, a to včetně repatriace kolonistů po roce 1945 a jejich dalších osudů v Československu, jako právě tato bývalá česká bulharská vesnice.³⁴

Historika a etnologa Michala Pavláška vybudila po několika obecněji zaměřených pracích o české kolonizaci zejména v Banátě³⁵ výše zmíněná diskuse o náboženském faktoru českého osidlování Banátu k hlubšímu pohledu život českých kolonistů evangelického vyznání,³⁶ zejména pak těch z „nejmladší“ kolonizační vlny z padesátých let 19. století, s níž do Banátu, nicméně jeho provincializované části mimo Vojenskou hranici, přišla kompaktní vlna moravských kalvinistů z oblasti Hanáckého Slovácka. Jeho práce jsou tak zevrubným svědectvím o životě této v současnosti již fakticky zaniklé české kolonizace v obci Veliko Središte nedaleko banátského města Vršac.³⁷ Zásadní v tomto směru je jeho monografie *S motykou a Pánem Bohem: Po stopách českých evangeliků ve Vojvodině* (Brno, 2015), založená na poctivém a dlouholetém etnografickém výzkumu, jejíž gros činí vyprávění nejstarší tehdy žijící české obyvatelky (1925–2013) obce Veliko Središte, příslušnice třetí generace moravských evangelických kolonistů. Zaznamenané vyprávění dokládá mj. dnes již prakticky neexistující, dříve však běžnou epickou paměť předků, takže v naráci Pavláškovy informátorky ožívají děje staré více než sto padesát let. Toto vyprávění je pak pro autora zároveň důležitým pramenem, sloužícím k rekonstrukci světa moravských reformovaných evangeliků v celém Banátu, nejen v obci Veliko Središte.

Velkou a v podstatě pionýrskou práci v bádání o Čechách, usazených ve zmíněných

- 34 Bibliografii prací o Vojvodovu přináší M. Jakoubek na stránkách časopisu *Porta Balkanica* (viz *Bibliografický soupis českých a slovenských prací o Vojvodovu, české krajanské obci v Bulharsku (do roku 2013)*. *Porta Balkanica* 2/2014, s. 63–77. Na tomto místě uvedeme pouze osm monografií, které o Vojvodovu vyšly mezi lety 2011–2015: JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: etnologie krajanské obce v Bulharsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2010; BUDILOVÁ JAKOUBKOVÁ, Lenka: *Dědická praxe, sňatkové strategie a pojmenování u bulharských Čechů v letech 1900–1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2011; JAKOUBEK, Marek: *Vojvodovo: kus česko-bulharské historie. Tentokrát převážně očima jeho obyvatel*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury ve spolupráci se Západočeskou univerzitou v Plzni, 2011; týž: *Vojvodovo: historie, obyvatelstvo, migrace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012; týž: *Vojvodovo: identity, tradice a výzkum*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013; týž: *Vojvodovo, edno nepoznato česko selo v Bălgarija*. Sofija: Paradigma, 2013; BUDILOVÁ JAKOUBKOVÁ, Lenka – FATKOVÁ, Gabriela – JAKOUBEK, Marek – MAGLIA, Radka – MOČIČKA, Roman – MOČIČKOVÁ, Jitka: *Vojvodovo: historicko-etnografická ohlédnutí*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2013; KŇOUŘEK, Bořivoj – BUDILOVÁ JAKOUBKOVÁ, Lenka: *Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015.
- 35 PAVLÁŠEK, Michal: *Český Banát. Život a tradice českých obyvatel rumunského Banátu*. *Národopisný věstník* 70, 2011, č. 1, s. 91–93; týž: *Clopodia česky zvaná Klopotín. Zapomenutá moravská kolonizace Banátu v multiložním etnografickém bádání*. *Český lid* 100, 2013, č. 2, s. 149–172.
- 36 PAVLÁŠEK, Michal: *Meziválečná krajanská péče jako „záchranná akce“. K utváření kolektivní identity českých evangeliků v jihovýchodní Evropě*. *Český lid* 98, 2011, č. 2, s. 113–134; týž: *Obec Svatá Helena jako vinice Boží misíemi oplocená*. In: *Balkán a migrace*. Praha: AntropoWeb, 2011, s. 11–45; týž: *Hledání vojvodovské Pravdy ve světle probuzeneckých hnutí*. *Lidé města* 13, 2011, č. 1, s. 27–49.
- 37 PAVLÁŠEK, Michal: *Prameny k dějinám české menšiny vojvodinské obce Veliké Središte*. *Národopisný věstník* 21, 2012, č. 1, s. 28–47.

třech vesnicích v Bosně, odkud však v průběhu let odcházeli bývalí kolonisté i do některých velkých bosenských měst a jejichž osudy dramaticky změnila válečná události z let 1992–1995, provedl nedlouho po skončení „rozpadové“ války v Bosně a Hercegovině Zdeněk Uherek z Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Své poznatky v tomto směru shrnul v monografii *Češi v Bosně a Hercegovině. Antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí* (Praha, 2011).³⁸

Vidíme tedy, že zdánlivě vyčerpané téma českých menšin na Balkáně má dodnes co říci a může pro slavistická bádání znamenat zajímavé oživení. Stále totiž existují témata, s nimiž lze operovat a která jsou pro slavistiku, a nejen českou, nosná. Jak jsme totiž již zmínili v případě rumunském, historiografie, etnografie i filologie státních většinových národů zemí, v nichž v současnosti české menšiny na Balkáně žijí, až na minimální výjimky neprojevují o bádání v tomto směru žádný zájem. V případě Charvátska by tou čestnou výjimkou mohl být poměrně zevrubný, nicméně spíše bibliografický článek Vlatky Dugački *Historiografija o Česima u Hrvatskoj*, který vyšel v časopise *Historijski zbornik* v roce 2009.³⁹ Mnohé z témat by mohla a měla zajímat také srbskou slavistiku, tím spíše, že srbská slavistika, resp. bohemistika, má zejména na filologickém poli na zkoumání české menšiny v tehdejší Jugoslávii velký podíl v zmiňovaných již, nicméně dnes již letitých monografiích z druhé poloviny šedesátých let 20. století Dragutina Mirkoviće (*Govori Čeha u Slavoniji. Daruvar i okolina*) a Stojanky Popovićové (*Govori dveju čeških naselja u Bosni*). Byla to jediná díla jihoslovanských slavistů, které se celou českou kolonizací zabývaly. V nejnovější objemné vědecké kolektivní monografii o Banátu (*Banat kroz vekove*, Beograd, 2010) dokonce zmínka o Čěších zcela chybí, byť v česko-srbské kolektivní monografii *Od Moravy k Moravě/Od Morave do Morave*, zabývající se česko-srbskými vazbami a styky a vydané v roce 2005 ve spolupráci Matice moravské a Matice srbské z Nového Sadu⁴⁰ (a tedy dostupné v srbském prostředí), byla zveřejněna výše již citovaná obsáhlá studie o Čěších v srbském Banátu z pera autora těchto řádků! Chybí také postižení jevů postupného zániku češtiny v srbském dílu Banátu, na něž dokonce upozorňuje japonský slavista Nomaki Motochi.⁴¹ Srbská produkce o českém menšinovém bádání se tak v posledních letech vlastně omezuje pouze na několik prací zejména edičního charakteru původem sice českého, nicméně v Srbsku usazeného historika a paleografa Jaromíra

38 Záslužná je také kolektivní monografie pracovníků Etnologického ústavu AV ČR *Češi v Bosně a Hercegovině. Úvod do problematiky s výběrovou bibliografií* (Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2000, autoři UHEREK, Zdeněk (ed.) – ALTMAN, Karel – HALUŽÍK, R. – HRASNICA, M. – KUŽEL, Stanislav – LOVOZIUK, Petr – MURKO, D. – POSPÍŠILOVÁ, Jana – PLOCHOVÁ, Kateřina – SVOBODNÍK, V. – ŠVECOVÁ, M. – ŠTEFANIKOVÁ, J. – TONCROVÁ, Marta – VALÁŠKOVÁ, Naďa), v níž shrnují dosavadní bádání o českých kolonistech v této zemi.

39 Roč. 61, 2009, č. 1, s. 235–252.

40 Obě slovanské matice spolu poměrně úzce spolupracují a v současnosti připravují již třetí díl stejnojmenné společné publikace o historii česko-srbských styků (druhý díl vyšel v roce 2011).

41 Ústní sdělení autoru, také NOMACHI, Motoki: *Language Contact and Structural Changes in Serbian and other Slavic Languages in the Banat Region*. In: POPOVIĆ, Ljudmila – VOJVODIĆ, Dojčil – NOMACHI, Motoki: *U prostoru lingvističke slavistike*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, s. 549–564.

Lindy.⁴² Nezpracována zůstává také literární produkce české menšiny. Pravda, menšinové písemnictví v Srbsku je prakticky zanedbatelné, v chorvátské Slavonii však vydává i velmi pozoruhodné plody, které ale teprve čekají na své zhodnocení. Své má stále co říci folkloristika i etnologie, a také historické slavistické bádání.

doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

vstepanek@mail.muni.cz

- 42 LINDA, Jaromír (ed.): *Václav Kvapil: Historie a stav naší menšiny na Banátě. Nejsem žádný Sokrat. – Вáцлав Квaпил: Иcтopиja и cтaвe нaшe мaншинe y Бaнaтe. Нисaм Сoкpaт.* Bela Crkva: Matice česká, 2013; týž (ed.): *Karel Schovanec: Dějiny české osady Fabián v Království jihoslovanském – Kapeл Cxoвaнeц: Иcтopиja чeшкoгo нaceлa Фaбиjaн y Кpaљeвини Јyгocлaвији.* Bela Crkva: Česká národní rada, 2013; týž: *Prva češka pozorišna predstava u Beloj Crkvi – První české divadelní představení v Bele Crkvi.* List Jižního Banátu. Bilten češke manjine u SR 12, 2011, č. 3–4, s.14–17; týž: *Počátky českých spolků v okrese Bela Crkva. Počeci čeških udruženja u opštini Bela Crkva.* List jižního Banátu. Bilten češke manjine u SR, 13, 2012, br. 1–2, s. 15–17; týž: *O knihovně (nejen) České besedy v Bele Crkvi.* Opera Slavica (Brno) 18, 2009, č. 3, s. 39–36; týž: *Skryté příběhy poltrat. Banátski Češi na najstarših fotografijah. Скривене приче полтpета. Банатски Чeци нa нajстapијим фoтoгpaфијaмa.* Bela Crkva: Matice česká, 2012; týž: *České ochotnické divadlo v Kruščici.* Kruščice: Česká beseda Kruščice, 2013.

